

MIHAIL SADOVEANU ÎN LUMINA VEACURILOR.

De câte ori îl întâlnesc pe Mihail Sadoveanu, mă uit îndelung la monumentala lui întrupare și mă întreb, dacă omul acesta nu-i cumva zămislit din țăriile de stîncă pustie ale Ceahlăului și insuflețit de duhul tuturor înaintașilor, care au stăruit pe meleagurile pămîntului nostru, — cine știe de cînd?... Poate dela Buerebista pînă 'n zilele din urmă l...

Nu se poate ca în ființa sufletească a lui Sadoveanu să nu fie născădită cervicia Dacilor dela Sarmizegetusa, — mîndria Legionarilor din a XIII-a «Gemina», — semeția Arcașilor lui Ștefan cel Mare, — dragostea de neam a «Șoimăreștilor» și atîtea vieți de domni și de domnițe, de logofeți și pircalabi, de vornici și de spatari, de comiși, căpitani și întreaga suflare de beizadele, caimacami, jupînese și coconi, boieri mici și boieri mari... pe care cu atîta duiosie și alean i-a petrecut el și i-a jelit, — cînd la rîndul vremurilor... au pornit și s'au dus cu tot cu «Moară, pe Siret»... la vale, — pe-o cale ne'nturnată l...

Toți s'au dus, toți s'au amestuit, toți ne vom duce și ne vom risipi în împărăția neființei! Numai Mihail Sadoveanu, prin opera sa, va rămînea neurnit ca stîncă Panaghiei, dănuind mereu în veleatul fără de sfîrșit al neamului Romînesc, — pe cuprinsul de pămînt, unde 'n copilăria lui s'a jucat cu «prichindeii» din «Dumbrava minunată», — unde a văzut «Balaurul» depe Dealul Bolindarilor cu gura 'nfiptă în toarta cerului și cu coada proptită 'n pămînt, — unde apa Moldovei, prin glasul undelor de argînt, i-a povestit «istorii de demult», unde munții în faptul dimineții își împodobeau uriașele creste scrijelite de vremuri cu sclipitoare chivere de aur, iar în ceasul amurgului își îmbrăcau colțuroasa măreție în hlamida sinilie a veșniciei.

Și totuși Mihail Sadoveanu nu-i depe-aici, depe coala... El îi pornit din depărtări de veacuri, dimpreună cu Neculcea, cu Creangă și cu Eminescu, — tuspătru ducînd pe umere clitoria sufletească a neamului nostru. S'a oprit între noi numai într'un popas sorocit a fi la rîndul vieții noastre, dar drumul lui... e drumul nemuririi!...

S'a oprit un răstîmp aici la noi, în conacul cu turle de geamlîc din Dealul Copoului, ca să-și izvodească întimplările și amintirile culese din îndelungata lui călătorie în atîtea zeci de volume scrise pînă acum și cite-or mai fi de-aici înainte... pe care ni le lasă nouă și urmașilor noștri, ca neprețuită și deapănarea mărturie, că pămîntul pe care ne naștem și murim noi Romîni, l-am stăpînit cu «Șoimii», l-am apărut cu «Baltagul» și l-am îngrădit cu meterezuri zidite din piepturile arcașilor dela Soroca și ale plăeșilor din Cetatea Neamțului.

Și pe unde n'a trecut Sadoveanu, de cît noian de vreme vine! Ce n'a văzut, cu cine nu s'a întîlnit, pela ce curți mari domnești și pela cite și felurite așezăminte omenești nu s'a oprit!

Deacea omul acesta, cînd scrie din cele auzite și din cele văzute, nu se rostește în deșert și din omenească închipuire, ci din inimă și din simțire.

Cînd a străbătut el colțul de pămînt strămoșesc, care încă n'avea nume și căruia el i-a zis cu îngerească gingășie «Țara de dîncolo de negură», a dat peste niște «vinători de lupi din veacuri vechi», despre care 'și aduce aminte «că erau oameni pribegi, veniți dela miază-noapte, din depărtări necunoscute. În apropierea iernii puneau pe ei suman de lînă și piei de fiare. Din locurile întunecoase de unde fugiseră, aduseseră puțină avere pe spinările bourilor îmblînziți. În acest ținut, la gura Pirăului Alb, acești oameni aveau bordeie pe coastă în poiană și Siretul le 'ncunjura de trei părți cetățuia... Și peste luciul lat al Siretului era o cîmpie lînă în ierburile căreia curgea vîntul».

Despre acest neam de oameni spune Sadoveanu, că i s'au arătat în vis străpungînd dihăniile la o vînătoare, cu suliți alduite din lemn de frasin cu vîrfurile îmbrăcate în agere ascuțșuri de aramă. Se poate că această întimplare cu acei oameni «de dîncolo de negură» să i se fi arătat în vis lui Sadoveanu. Noi însă cînd o citim, ne 'nfiorăm. Ni se pare că a văzut-o aidoma în vreuna din «incarnațiunile sale ancestrale», — prin

care își explica Ibrăileanu neasămuita putere de evocare a trecutului, ce-o are acest simbol întrupat al neamului nostru.

Mulți visează !... Mulți scriu !... Dar nimeni n'are minunatul dar al lui Sadoveanu de-a ne răpi sufletul și-a ne duce 'n ispita viziunilor fermecătoare, de-a ne face să credem, cu tăria convingerii, că trăim și vedem «oameni și locuri», «care au fost în trecut, în veacuri, și 'n tinereța lumii» !

Cum să nu-mi vie a crede că Sadoveanu, de cînd vine străbătînd pustiul trecutului, nu va fi poposit și la Cetatea Sucevei, la curtea domnească a lui Ștefan Vodă, unde 'n adevăr parc'ar fi fost el însuși în carne și 'n oase, — unde l-au întîmpinat vechii lui prietini «Frații Jderi», care l-au găzduit, l-au ospătat, l-au poftit la nunta domnească, ba i-au făcut și plăcerea de l-au dus la o vinătoare de bouri, tocmai pe repezișurile Ceahlăului, dincolo de țancul Izvorului Alb, — vinătoare anume rînduită de starostele Căliman, la care a luat parte însuși Domnitorul însoțit de mare alai domnesc.

Citînd însemnările lui Sadoveanu cu privire la viața aceia dela curtea lui Ștefan cel Mare, nu poți să judeci într'alt chip, decît că sînt fapte și întîmplări văzute și trăite de dînsul, într'o «incarnațiune» corespunzătoare vremurilor. Căci într'adevăr rămîi uluit ! De zeci de ori leși cartea din mîină și te 'ntrebi cum de-i apar în minte astfel de viziuni, astfel de halucinații ? !

Istorisirea o începe depe vremea secetei dinaintea cutremurului celui mare, care s'a întîmplat sub domnia lui Ștefan Vodă «pe cînd împrejurul Cetății Sucevei miriștile și imașurile erau cafenii. Cînd se dovedise deasemenea puțin spor la stupi. Nu ieșise spor nici la fructul oilor, deoarece oile merg una cu albinele. Se împușinase apa din fîntini. Spuneau unii oameni vechi că să fie asta semn ca în anul dela zidirea lumii 6963, cînd a detunat spurcatul Mehmet-Sultan cetatea Țarigradului. Și 'n acel an s'a prelungit seceta asupra toamnei pînă în luna Noemvrie; și monahii dela Aton au scris despre un rîu dela Machedonia care, la 7 Noemvrie al aceluia an pustiu, s'a vîrit sub pămînt, într'un loc anume, lăsînd albia uscată»...

«Asemenea acum, depe zidurile Cetății Domnești, străjerii vād peste zăvoaie Siretul curgînd împușinat: pare un brîușor de argint. Și ziua și noaptea în lungul ceasurilor, filfite despre miază-zi același aburire caldă. La a treia strajă în puterea nopții, cînd ies spaimete și înlemnește firea, așa de tare se subțiază

văzduhul sub clipirea stelelor, de s'aude un cucoș cîntînd stîns dintr'ășa depărtare, încît nu poate să fie decît depe celălalt tărîm.

Cînd se descopăr în răsărit genele zilei, întăi se scrijelează zarea cu sînge și după aceia s'arată soarele în senin».

Am reprodus anume aproape în întregime acest coplesitor tablou al secetei, zugrăvit de marele maestru al veacurilor moarte și întrebe-se oricine, dacă a mai citit undeva la noi sau în altă literatură vreun crîmpei asemănător, în care să ți se strîngă sufletul înfiorat de acel răstimp, cînd firea încremenise, văzduhul se subțiasse cînd ieșiseră spaimetele și glasul sinistru al unui cucoș s'auzea cîntînd în puterea nopții depe celălalt tărîm, prevestind apropiata clipă a prăpădului.

Dar cum aș putea să nu amintesc, — cu prilejul acelei vînațori de zimbri, minunata întîmpinare, ce i-au făcut-o Măriei Sale «răzeșii din trei ținuturi, care au venit călări la Pipirig de-au petrecut Domnia pînă 'n Valea Largului, de unde se vede ridicîndu-se pieptiș în nouri muntele Pătru-Vodă !»

Cu cită măreție îmbracă Sadoveanu simplitatea ciobanilor depe acest munte, cînd au cerut voie dela Măria-Sa să-i închine brînză în bîrbințe !

«Erau opt stăpîni de turme, cu cite-un strungar în urma fiecăruia. Fiecare din acești feciori aducea de căpăstru un asin, pe samarul căruia se afla așezat ploconul. La patruzeci de pași în marginea poeniței, stăpîni de turme îngenunchiară și-și descoperiră pletele, punînd deoparte la pămînt căciulele de berbece. Îngenunchiară și feciorii. Măria-Sa trimise poruncă stăpînilor de turme să se apropie. Ei își lăsară căciulile în iarbă și înaintară la Domnie cu capetele goale, îngenunchind iar».

Au desfăcut pe urmă o bîrbință de brînză pe lespede de dinaintea lui Vodă, din care Măria-Sa de două ori a gustat brînză cu degetele și în adevăr «s'a învoit Domnitorul că brînză aceia era mai bună decît orișicare depe lumea asta».

Spune, rogu-te, iubite cititor, dacă se mai poate o mai minunată și mai patriarhală înfățișare a acelor ciobani, coboriți depe Pătru-Vodă cu berbințele de brînză aduse în dar Măriei-Sale și dacă nu-ți vine a crede că acest meșter povestitor a fost și el de față, poate în chip : de mare logofăt, de vornic, de pîrcalab, ori de vreo înaltă față bisericească și-a fi văzut el cu ochii lui împrejurarea, cînd au închinat ciobanii bîrbințele și cînd a gustat Vodă, brînză, cu degetele.

Dar dacă această extraordinară însușire a lui Sadoveanu de-a ne înfățișa viziunile sale din trecut, încercăm să ne-o explicăm până și prin mistica presupunere a unor succesive «incarnațiuni ancenstrale», — cum să ne explicăm uimitoarea lui însușire și numai a lui, de-a se rosti în graiul cit mai potrivit al oamenilor, care au trăit sau care trăiesc la vrîsta vremii, cînd își încadrează el viziunile ?

De unde, cînd și dela cine a învățat Sadoveanu să-și toarne covîrșitoarea sa halucinație creatoare în neasămuite forme de măestrîtă și nestîmată limbă romînească ? Din cronica lui Neculcea și din povestirile lui Creangă, «înaintașii săi literari», ne spune el c'a prins meșteșugul scrisului.

Regretatul Ibrăileanu însă i-a atras atenția că el «confundă admirația cu înrudirea», — căci dacă se constată în adevăr o apropiere mai justificată de hatmanul Neculcea, dela care-i posibil să-și fi însușit «o samă de cuvinte», nu se vede decît «într'o mică măsură vreo asemănare cu Creangă».

«Literatura lui Sadoveanu, — afirmă Ibrăileanu, — se deosebește de a oricărui altul, căci are amploarea unei întregi literaturi, a literaturii întregi a unui popor — ca și cea populară».

«Comunitatea lui cu natura — această tainică legătură a lui cu ceva atît de mare și de profund — limba lui naturală, bogată, *întreagă*, totul ne dă impresia că în d. Sadoveanu vorbește ceva mai mult decît o scurtă și trecătoare experiență individuală»...

«În d. Sadoveanu, senzibilitatea acumulată a rasei a găsit glasul cel mai armonios». Așa credea Ibrăileanu și avea dreptate.

În adevăr, nimeni, niciun scriitor din ziua de astăzi n'are talentul de a-și turna senzibilitatea acumulată din moși-strămoși într'o formă mai dulce, mai proprie și mai armonioasă decît Mihail Sadoveanu. Chiar și din această privință, acest monumental reprezentant al rasei noastre «*nu-l o scurtă și trecătoare experiență individuală*», căci prin scrisul său curgător și lîmpede ca apa Moldovei, el aduce pietre scumpe și mărgărintare desprinse din graiul «Miorișilor» și-al «Cosînzencelor», din poveștile cu «Feți-frumoși» și «Para-lei», — ori din glăsurile cu tîlc ale atîtor drumeți, cu care, — numai Dumnezeu știe, — dacă n'a băut și el «vin vechiu din oale nouă», pela atitea «hanuri», la care va fi poposit în lunga lui călătorie, unde l-au întîmpinat cu zîmbet și lumină atitea rînduri de «Ancuși» cu sîni rotunzi, cu șolduri tari și cu «ochi mari și lucitori ca două făclioare».

Îți vine să crezi chiar întrădins c'a fost și el pe toloaca «hanului ca o cetate depe drumul împărătesc», care uneori «se afla numai cu luna în singurătate» și c'a stat și el tolănit «la focul ațipit în blănița-i de spuză», — atunci cînd țineau sfat la vreme de noapte : căpitanul de mazili Neculai Isac dela Bălăbănești, cu Ioniță Comisul dela Drăgănești, cu meșterul Ienache Coropcaru, cu moș Leonte Zodieru și cu Orbul cel sarac, care cînta din cimpoi «chiemînd un viers de măhnire din depărtarea anilor de demult !»...

Oprească-se cititorul un răstimp și asculte cu luare-aminte cum vorbea, la acea cislă de drumeți, cuviosul Gherman călugărul, care cobora pentru întăia oară dela Mănăstirea Durăului, fiind în treacăt spre biserica Sfîntului Haralambie din Eși și urmărească cu deamănuntul felul de-a se rosti al neprihănitului schivnic !...

Cu drept cuvînt, nu-ți vine 'n gînd altă lămurire, decît că Sadoveanu cînd a scris acele pagini, le-a scris cu pana 'ce i-a fost dăruită cine știe în ce împrejurare, de «înaintașul său» Vornicul Țării de Sus, Cronicarul Ion Neculce, căci iată-l cum glăsuiește :

«Atunci cu mare dragoste și plăcere s'a ridicat din colțul lui călugărul cel care venea dela munte, și, cumpănindu-și oala în dreptul bărbiei, a slobozit cuvînt. Pînă într'acea clipă tăcuse și se îndeletnicise cu oala și mai nu-l vedeam din barbă. Acuma ne întoarserăm cu mirare cătră el.

«Vrednicilor creștini și gospodari, a început cuvioșia-sa, și dumneata cinstite comis Ioniță dela Drăgănești ! Să mă ertați că eu pănă acuma am tăcut. Am urmat unei învățături filozofești ; și cercam în tăcerea mea a prețui bunătatea vinului. Noi acolo sus, sub stîncile Ceahlăului, numai cit visăm la viața dulce din podgorii. Cu afine și cu zăr, nu ne putem veseli, iar urșii nu fac cumătrii, căci încă n'au primit lumînatul botez. Așa eu ducîndu-mă din porunca egumenului nostru la Sfînta Mitropolie și din rîvna mea vrînd a mă închina la biserica marelui mucenic Haralambie, am făcut popas între dumnevoastră ; și după ce mi-am legat calul de belciug, jupîneasa gazdă a ales și pentru mine o oală nouă, care a fost mai mare și mai frumoasă ; și mult s'a bucurat sufletul meu între frați și întru veselie. Deci am crezut că se cuvîne să mă ridic și eu și să vă cunosc după faptele și vorbele dumnevoastră. Și-am ascultat cu mare mirare

ce-ați spus și-ați povestit. Și 'ntăiu pentru dumnealui comisul Ioniță vreau să 'nchin și pentru iapa domnieisale».

Grăind acestea, călugărul a ridicat oala, sorbind și-a astupat ochii, iar cînd a coborît-o, comisul a ciocnit cu el:

«Îți mulțămesc părinte și-ți sărut dreapta a vorbit răzășul. După cuvînt se vede că ne ești frate. Care-i numele cuvioșiei tale ?»

— «Numele meu întru Hristos e Gherman, cinstite comise, — a răspuns călugărul; și eu din munte acu mă scobor întăia oară în viața mea și mă duc la tirgul Eșilor».

Dupăce monahul și-a îndreptat către toți cinstita-i față și a închinat către toți la rînd băutura veselă din oală nouă (pacat că nu-i locul să reproduc aici tabloul în întregime!) Sadoveanu îi dă prilej călugărului să închine și pentru hangiță.

«Și după ce m'am plecat cătră toți, — glăsuî el, — și i-am binecuvîntat, văzînd că a mai rămas în fundul oalei ce-i mai dulce, mă îndrept și cătră gazdă. De la Ancuța aceasta vin toate bunătățile. Și cînd ride cu noi acuma, arată flori de lăcrămioare și-mi aduce aminte de primăvară! Mă închin și la cinstita față a dumisale! Și cătră toți ceilalți mă închin ca la codru verde!» — a sfîrșit părintele Gherman și a sorbit cel din urmă strop din oală. Apoi s'a așezat la locul său.

Iar cînd a fost întrebat de comisul Ioniță depe ce tărîmuri vine, — a grăit din nou:

«După cum v'am mărturisit, prea cinstite comise, așezarea mea întru așteptarea morții este sus, la Durău.

Acolo mă nevoiesc cu frații mei întru pustietate; avem oleacă de gospodărie și creștem puține oi și vite. Și uneori avem năcaz din partea urșilor; ne strică averea; și ieșim la război împotriva lor și cu ajutorul lui Dumnezeu îi biruim cu toporul și cu cuțitul, că noi armă de foc și sabie nu se poate să purtăm; sintem slujitori cu duhul. Și-așa pela sfîntul mare mucenic Dimitrie ne închidem iarna ca 'ntr'un birlog și nu mai vedem obraz de pămîntean până primăvara».

Ce oameni, ce locuri, ce vremuri recheamă Sadoveanu!... Închipuiască-și orice trăitor din ziua de azi, — cînd Mănăstirea Durăului are instalație telefonică, ba poate că la Stăreție va fi și radiofon, — c'ar avea prilejul prin vreo minune cerească să vadă pe robul lui Dumnezeu Gherman, pustnicul de-acum mai vreo două sute de ani, care, dimpreună cu «frații lui întru

pustietate)»,—dela sfântul Dimitrie și pînă'n zilele Învierii, hibernau ca urșii, — și că l-ar auzi vorbind cu comisul Ioniță dela Drăgănești, cu căpitanul de mazili Neculai Isac dela Bălăbănești și c'o samă de drumeți, poposiți pe-o noapte în preajma unui foc la «Hanu-Ancuții»!... Ce frumuseță! Ce plăcere!... Ce nostalgie!...

Cu ce măiestrie uimitoare își înlădie limba Sadoveanu și-și potrivește cuvintele după om și după răbojul veacului!...

Cărui alt meșteșugar al scrisului i-ar fi venit în minte să spuie că acel cuvios călugăr, care stătuse pînă atunci retras în-deletnicindu-se cu oala, cînd s'a ridicat din colțul lui «*a slobozit cuvînt?*» Da, înadevăr numai Neculcea și Sadoveanu ar fi putut spune că taciturnul monah «*a slobozit cuvînt?*»; și nimeni altul decît tot numai Sadoveanu, deprins cu felul de-a vorbi al înaintașului său, vornicul cronicar dela Prigoreni a putut să pună 'n gura călugărului vorbe ca acelea: «*după cum v'am mărturisit, prea cinstite comise, așezarea mea întru așteptarea morții este sus la Durău, acolo mă nevoesc cu frații mei întru pustietate.*»

Cîtă chibzuială artistică se întrevade în alegerea și rînduirea acestor cuvinte atît de cumpănite, care ne dau impresia că cuvioșia-sa Gherman nu cobora din pragurile Ceahlăului, ci din cine știe ce depărtare a pămîntului, ori... din ceruri, din slava lui Dumnezeu, din altă lume!...

Mare om, mare artist, mare scriitor, mare creator este Sadoveanu! Și apăs asupra acestor cuvinte. Îmi dau bine samă că nu sînt eu chemat să mă pronunț asupra valorii sale literare, — dar cu prilejul acestui număr din «Însemnări ieșene», închinat nemuritorului ctitor sufletesc al neamului românesc, — fie-mi îngăduit să-i arăt și eu admirația ce i-o port în inimă, căci de acest om mă leagă treizeci de ani de frățească prietenie.

Cu «Bădița Mihai», zile și săptămîni dearîndul din viața noastră le-am petrecut împreună. În multe și înstelate nopți de vară, la vilvătăile aceluiași foc năprasnic, în codrii Tazlăului, am ascultat șuetul vîntului venind din negre depărtări de cetini și 'n atîtea dimineți, ne-am împreunat inimile uimite spre stihia Răsăritului, unde, prin geana deschisă la marginea cerului, s'arăta uriașul ochiu de foc al soarelui.

Cu dînsul dimpreună de-atîtea ori am stat neclintîți în faptul inserării, cînd din tăcuta împărăție a haosului se ridicau umbrele

noptii întunecînd munții încremeniți pe veșnicie sub bolta infinitului. Și tot cu dînsul, — răpiți de vraja undelor de cristal, prăvălitate pe temelii de stîncă, înșiram pe fire lungi de amintiri sculptoare clipe din drumeața și trecuta noastră tinereță!...

Ce plăcere fermecătoare e s'ascuți pe Sadoveanu povestind!... Și cît farmec e 'n povestirile lui Sadoveanu!...

Cîtă măreție, Doamne, este 'n darul dumnezeiesc al acestui om, care, din cuvinte plămădiește viața, din închipuire zidește natura și din «melancolia depărtării» luminează cu scăpărări de fulger întunecatul trecut al veacurilor!...

I. I. MIRONESCU.
